186½-ik ÉVI ORVOSI JELENTÉS

A PESTVÁROSI

AGG-GYÁMOLDÁRÓL

(ELISABETHINEUM)

S ÉRTEKEZLET

AZ AGGOK EMÉSZTÉSI BAJAIRÓL

RÓZSAY JÓZSEF ORV. TUD.
AGG-GYÁMOLDAI ELSŐDORVOSTÓL.

PEST, 1863.
MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA.
Dorottya-utcza 14. szám

Patas Nº 304.

186½-ik ÉVI ORVOSI JELENTÉS

A PESTVÁROSI

AGG-GYÁMOLDÁRÓL

(ELISABETHINEUM)

S ÉRTEKEZLET

AZ AGGOK EMÉSZTÉSI BAJAIRÓL.

RÓZSAY JÓZSEF ORV. TUD.
AGG-GYÁMOLDAI ELSŐDORVOSTÓL.

PEST, 1863.
MÜLLER EMIL KÖNYVNYOMDÁJA.
Dorottya-utcza 14. szám.

1861—1862-ik évi orvosi jelentés a pestvárosi agggyámoldáról. *)

Az aggok létszáma. 1861-ik october 31-én maradt az intézetben ápolás alatt 142 férfi, 144 nő, összesen 286, 1861-iki november 1-től 1862-ik octob. 31-ig a szaporodás volt 37 férfi és 48 nő, összesen 85; 186½-ben tehát ápoltatott az intézetben 179 férfi, 192 nő, összesen 371.

Ezeket *kor* szerint osztályozván, volt 20 évig 1, 20—30 évig 10, 30—40 évig 14, 40—50 évig 40, 50—60 évig 82, 60—70 évig 129, 70—80 évig 63, 80—90 évig 31 és egy 94 éves agg. A kor-osztályozásnál látjuk, hogy a 40-ik életévig 25 egyént számitunk, kik azonban mindnyájan vagy szervi bajokban, vagy nehézkórban, vagy bénulásban szenvedtek, s ezeket leszámitva, a többi 266 már a hanyatlási időszakhoz tartozott, hol a legnagyobb szám 129 a 60—70-ik, 82 az 50—60-ik, 31 pedig a 80—90-ik évtizedre esik. Ha a gyámonczok számát az előbbi évvel összehasonlitjuk, kitünik, hogy ez évben négy egyénnel kevesebb ápoltatott az intézetben, miután az aggoknak akkori létszáma 375 volt.

A kórállapotot illetőleg következő arány áll: 1861-ik october 31-én maradt az intézeti kórszobákban 15 beteg férfi, 15 nő, összesen 30, 1861-iki novembertől 1862-iki october 31-ig a szaporodás 158 férfi 203 nő, összesen 361; tehát 186½-ben gyógykezeltetett 391, s pedig 173 férfi, 218 aggnő. Ezek közül meggyógyult 94 férfi 125 nő, összesen 219. Javult 26 férfi 38 nő, összesen 64, gyógyithatlan volt 8 férfi 9 nő, össze-

*) Előadatott a budapesti kir. orvosegyesület 1863-ik junius 6-án tartott ülésében.

sen 17; meghalt 34 férfi 38 nő, összesen 72, és october 31-én az intézeti kórszobákban visszamaradt további ápolás alatt 11 férfi 8 nő, összesen 19. Ha a betegek számát a múlt évivel összehasonlitjuk kitün, hogy ez évben 68 beteggel kevesebb volt az intézetben, mert az akkori szám 459 volt.

A kórállapot változását illetőleg az egyes hónapokban ápolt betegek összes száma szerint a következő fogyó lépcsőzetet nyerjük: december, január, april, február, március, május, junius, julius, november, october, september, augustus.

Egy hó lefolyása alatt kezeltek legnagyobb száma 74 decemberre esik, a legcsekélyebb 12 augustusra; legtöbb férfi beteg volt decemberben 48, legkevesebb augustusban 17, legtöbb beteg nő volt januárban 45, legkevesebb septemberben 47. A kórjellemet illetőleg megjegyzendő, hogy october és novemberben midőn a légnedvesség rendkívüli nagy és a léghőmérsék is emelkedett, az intézetben az egészségi állapot kedvező volt, s csak november végén, midőn a hideg tartósabb lőn, kezdőttek a légzésszervekben hurut és lobok. December január és februárban a zordon időviszonyok közt tüdő és mellhártyalobok napi renden voltak, március aprilis és májusban tüdőburut, tüdővizenyő, tüdőpöffedék heveny és idült alakban nagy számban lépett fel, továbbá kezdődtek már alhasi bajok, különösen bélhurut, mely juniusban béllobba menvén át, juliusban tetőpontját elérte. Augustusban az intézet egészségi állapota elég kedvező volt, mely septemberben is megmaradt.

Általában egész évben túlnyomó volt a csorvás hurutos jelleg.

A halálozást illetőleg az intézetben ápolt 391 egyén közül 72 halt meg, u. m. 34 f. és 38 nő, s pedig 68 az intézet falai közt múlt ki, s 4 szabadság idő alatt az intézeten kívül. Legtöbb halálozás volt aprilisban 12, májusban 11, legkevesebb novemberben 2, septemberben egy sem halt meg.

A megholtak kösi korra nézve volt 20—30 évig 1, 30—40 évig 1, 40—50 évig 2, 50—60 évig 5, 60—70 évig 15, 70—80 évig 37, 80—90 évig 11. Látjuk, hogy 60 éven felül a megholtak száma volt 9, 60 éven alul pedig 63. A legnagyobb halandóság volt 70 és 80 év közt = 37, a legcsekélyebb 20 és 30, s 30 és 40 év közt, s pedig mindenütt egy-egy, tehát a legna-

gyobb halandóság a hanyatlás, a visszafejlődési időszak második felében t. i. 60 éven alul volt. A megholtak száma ez évben 4-el több volt, mint 186%-ben.

A kórcsoportosatok a következő arányt adják: agybántalom 22, gerinczagyi és ideg-baj 15, külérzékekbeni baj 9, légzőszervekbeni baj 92, szív, edény és mirígyekben 26. Emésztőszervekbeni, gyomor, bél, máj és lép-bántalom 14; húgy és ivarszervekben, vese, húgyhólyag, méhbaj 8, bőrküteg 6, csont, izületi bajok, általános betegségek, kül-behatás következtében bajok 72.

Az elősorolt kóralakokból látható, hogy az *emésztőszerek* bajai nem csekély terjedelemmel birtak, s ezek közül választottunk néhányat közlésünk tárgyául, úgy mint azokat intézetünkben észlelhetni alkalmunk volt.

Az aggok emésztési bajairól.

Az aggoknál az emésztő szervek gyakori kóros állapota könnyen értelmezhető, minthogy ezen szerveknek a hanyatlási korban előidézett élettani változásai már hajlamot adnak azon betegségekre; továbbá az előhaladt kor miatt nagy mennyiségben fellépő kórtani változások is idéznek elő gyakran alhasi bántalmakat. Igy az aggkorban tökéletlen a rágás és benyálazás, mely miatt a rosszul készített étkek az amúgy is tunya emésztést csak gátolják; az emésztő szervezet idegeinek működése hiányos; az epe- és gyomornedv elválasztás kisebbedett; továbbá a bélhuzam izom- és elválasztási munkaképessége kimerült; az altest visszéri keringése lassított, a húgyszervek a nőnél sorvadtak, s a férfinál szinte rendetlenek.

„Mindennek, úgymond Durand-Fardel, tökéletlen, lassú, nehézkes emésztés és más eltérések a következményei. Az altesti szervek visszeres torlódások székévé lesznek, melyek végeredménye az egész vérkeringés lassudása és gátlása.

A vizelet tartójában meggyül és felbomol. Ezek leginkább okai az altest szerveiben előforduló működési zavaroknak, melyek az aggkor következtében fellépő élettani változatokkal járnak.“ — E mellett az aggok altestében előbbi betegségek nyomai, s a szöveteknek számtalan változásai is találhatók, melyeket a hanyatlási időszak hoz magával. Azon körülmény is, hogy e bajok az aggkorban ritkán egyszerüen, hanem

többnyire bonyolodva lépnek föl, bőven indokolja az alhasi bántalmak gyakoriságát.

A gyomorbajok között először is a savképződést volt alkalmunk láthatni, mely közönségesen egyszerű bántalom, s alig létezik agg, kit időnkint meg nem lepne. E baj nedves nyelv mellett, a száj savanyú íze, hányás nélküli savanyú felböfögések, a gyomorbani könnyü nyomás és felfuvódások által külöli magát. Némely étkek, minők a savanyú káposzta, heveny gyümölcs, sajt és vaj e bántalmat az aggoknál nem ritkán állandóvá teszik; gyakran azonban csakhamar elmulik; tavaszszal és nyáron leginkább állandó, s egyéb évszakokban is fellép. Káros következményei nincsenek.

Ezen állapot átalában az 5—6-ik évtizedben lép föl, a később korban mindinkább gyakori, oka pedig az emésztési erő fogyásában keresendő, mely leginkább a kemnyetartalmú és zsiros étkeknél mutatkozik, azért az aggok jobban érzik magukat hústáplálék mellett.

Nevezetes még az úgynevezett vízhányás Canstatt szerint pyrosis senilis, (Wasserkolk), melynél különösen reggel nagy mennyiségü nyálkás, fehérnyéhez hasonló, nyulós, savanyú ízü, néha lugos hatású folyadék nem annyira kihányatik, mint inkább kifecskendeztetik. — Canstatt szerint e bántalom több éven át egyéb fontos bajok előjele, minő a gyomortágulás, gyomorrák stb. Geist a pyrosist ritkábban észlelte, s nem is tulajdonit neki kórtani fontosságot, ő azt az idült hányás bizonyos alakjának tartván, melyben az aggok gyakran szenvednek.

Nekünk gyakran volt alkalmunk a nyálka ezen elválasztását észlelni, mely néha föllép anélkül, hogy az egészségi állapotot zavarná, annak daczára, hogy az elválasztott nyálka napjában némelykor 1—2 itczére megy. Mi a bajt az aggkor zsábái közé számitjuk, már csak állandó időszakiságánál fogva is, s ellene a kinal, makacs esetekben is, igen jó szolgála-

tot tett. A savképződés ellen a lugalas szörpök, szénsavas szikeny, hamany és kesereny, a lapides cancrorum, rheum és később zsongitók sikeresek.

Sokkal komolyabb baj és nagy jelentőségü az aggoknál a gyomorcsorva, különösen pedig mely lázzal lép fel. Általában az aggkorban az alhasi tünemények sokkal nagyobb kórjeli fontosságuak, mint az ifjú, vagy a közép életkorban. Különösen a gyomorcsorva gyakran más nehéz betegségekkel van bonyolodva, mint azt már a tüdőlobnál is mondottuk. Azután pedig a lázas gyomor-csorva különös bonyolulat nélkül is gyakran pár nap alatt veszélyes alakot ölt fel, s nem ritkán váratlanul halállal végződik.

A láz nélküli csorvát étvágyhiány, sárgás nyelv, savanyú-keserü szájíz, felböfögés, hányinger, néha önkéntes hányás, gyomornyomás, a fej nehézsége, emelt hömérsék és taglevertség jellemzik. Ezen állapot a tünetek szaporodásával lázassá is válhatik; gyakran fázás vagy forróság lép föl, a bőr száraz, fejszédülés áll be, a nyelv kiszárad, s a szomj nagy fokú. E tünetekhez gyakran nem csillapitható hasmenés és elaszás csatlakozik — s az agg nehány óra alatt meghal.

Ezen állapot a hagymázhoz hasonló, de hiányoznak a jellemző hagymázi kiüritések a és bélpuffadás; az aggoknál vannak más alhasi bajok is, hol szinte hasonlatosság van a hagymázzal, — ezekről utóbb szólunk.

A mint fentebb emlitettük a csorva gyakran más bajokkal van bonyolodva, különösen tüdőlob, vagy más életveszélyes bajjal, úgy hogy a csorva tünetei túlnyomóknak látszanak, míg a súlyosabb bajéi látszólag alárendeltek és nehezen fölismerhetők; ez különösen a lázas csorvánál jön elő. Azért nagy fontosságú minden csorvánál, de különösen hol láz mutatkozik, a legszorosabb természettani vizsgálatot tenni a kórisme biztositása végett, mert e nélkül könnyen megtörténik, hogy a beteg sok esetben elhal, s az orvos, ki csak a csorvás tüneteket észlelte, a halál okát csak a bonczolatnál lesz képes felfedezni.

Láznélküli csorvánál, midön a bélhuzam csakugyan tisztátalan, a hánytató némelykor jó szolgálatot tesz, ha kellő ovatossággal adatik, mire megjegyzendő, hogy ezen czélra csupán az ipecacuanha használandó. Én az aggoknak a hánytató gyökérből egy adagra 10—20 szemert szoktam adni, s ezáltal elejevételték a nagy hasmenésnek és kimerülésnek, melyet a hánytató borkő aggoknál elő szokott idézni.

A hánytatót illetőleg az aggkórok gyógyászai véleményükben egymástól eltérők. Geist határozottan ellene van, okul adván az erők nagy kimerülését, különösen a hány-borkő után, főleg pedig azért, minthogy az aggok igen nehezen hánynak, mert gyakran gyomor-helyváltozás, gyomorür-szükülés van jelen, s az izomzat túlfejlettsége eredményeztetik, mely a gyomor előhaladó körmozgását gátolja; továbbá a gyomortágulás is igen nehezíti a hánytató egyenes hatását, s gyakran veszélyes hasmenést idéz elő. E mellett vannak még az aggkorban kóros állapotok, melyek már magukba véve gátolják a hánytató alkalmazását, s ilyenek a szervi szívbajok, az agy és agyburkok vérbőségei, sérvek stb.

Ebből csak az látható, hogy az aggkorban a hánytatót nagy ovatossággal kell alkalmazni, s ha gyomor-túlterhelés vagy bélhuzam-tisztátalanság nincs jelen, egészen el kell hagyni. Ezen szabályt mi folyton szemünk előtt tartva, egészben nem osztjuk ugyan Geist túlaggályos nézetét, de Beau-val sem tartunk, ki a hánytatótól minden csorvánál teljes sikert reményl, s soha rosz következését nem tapasztalta. Mi a hánytatót csupán hánytató gyökérből kevés kemnyével csak láznélküli tiszta csorvánál alkalmaztuk, hol semmiféle bonyolodás nem volt jelen, midön nemcsak hogy rosz következményeket nem láttunk, de általa némelykor más bajok kifejlődésének is gátat vetettünk. Ha a hánytató, vagy hashajtó által történt kiürülések után láz mutatkozott, akkor — ha a tüdőben, agyban bonyodalom nem volt — azonnal gyökönke és hánytató

gyökér önteléket adtunk savakkal, még pedig higított sósavval vagy kénsavval, s később keserű szereket és keserű füszereket (amara aromatica).

Az aggoknál gyakran önkénytes hányás lép fel, mely többnyire idült, kivéve ha csorva vagy a gyomor egyéb körülményei által okoztatik. Az agg aránylag egészséges állapotban minden különös ok nélkül, vagy csekély köhögési ingerre kisebb vagy nagyobb mennyiségű epét hány, mely könnyen a szájba ömlik, s a hányás után magát egészen jól érzi. Ily módon tart az állapot egy ideig, de később gyomorfájdalmakat okoz, emésztési zavarok, étvágyhiány és hasmenés lépnek fel, s az egyén láthatón soványodik. E hányásnak szünetei vannak, melyek néha több hóig tartanak. Némely étkeknek erre nagy befolyása van, ilyenek a kövér hús, vaj és általában minden, mi az epeképezést elősegíti. Geist így szól kitünő munkájában: „Az aggok hányása a késő kor legnevezetesb kórjelenségeihez tartozik, ez közvetlenül bizonyitja a gátolt légzési működésnek káros hatását a szénvizegyek, zsírrészek és azok terményeinek rendes megemésztésére, s akkor lép föl, midőn az emlitett anyagok az aggkorban gyakran előforduló légeny-túlbőség ellenében túlnyomók, feltéve, hogy a gyomor kórboncztani változásai az epének a nyombélből a gyomorba való vitelét elömozditják. Ha ez utóbbi eset nem áll, szokványos hasmenések lépnek fel." Geist ott, hol a tápnyakészitő rendszer aggkori változásain kívül kórboncztani változások nincsenek, a gyakori hányást az anyagváltozásnak kórélettani elválasztási viszonyaiban, különösen pedig az epének visszatartásában keresi, s véleményének alaposságát a betegágy és számos bonczolatoknál tett észletetei által bizonyitja.

Részemről a hányás mellett elsoványodást is észleltem, továbbá az ily egyéneknél mindig tüdővizenyő vagy tüdöpöffedék és kicsiny máj találtatott. Időközben hányás mellett az ily egyének évekig éltek, ha esetleg tüdölob, béllob vagy más véletlenül

fellépett kór halált nem okozott. Az ily egyéneknél a rendesen jelenlevő tüdőbaj, mint tüdővizenyő, tüdőpöffedék vagy csak hosszadalmas tüdőhurut is igen csekély légzési akadályra mutat; az idült hányás oka tehát valóban a gátolt légzésben, a hiányos elválasztási viszonyokban s különösen az epe visszatartásában kereshető.

Az aggok hányása igen makacs szokott lenni, midőn enyhítőleg hatnak a bóditók: mint a csalmatok-kivonat (extr. hyosciami), a borostyánmeggyvíz, a szunyal, sisakvirág, és a jég.

Nöknél az aggkor első felében gyakran volt alkalmam a gyomorzsábát (gastralgia) észlelni, mely különösen az ivarvérzések megszünte után lépett föl. Ez a gyomor táján kezdődő, hát- és mellfelé terjeszkedő görcsös összehuzódások által jellemzé magát, s rendesen vizes nyálszerü folyadék hányásával végződött. Ezen bántalom időszaki, tisztán ideges természetü, a szervek minden kórboncztani változása nélkül. Canstatt ebben is mint a pyrosisnál a gyomorrák kezdetét látja, mi azonban tapasztalatom szerint nem áll, mert volt alkalmam nöknél több évig a gyomorzsábát a fentebbi tünemények kel észlelni, anélkül hogy gyomorrák fejlödött volna ki, sőt a hányás és fájdalom nehány év után megszünt, s az aggnő meglehetős jó egészségben volt. — A gyomorzsába ellen jó hatással volt a magisterium bismuthi, továbbá mustártészta a gyomortájra.

Az eddig említett emésztetlenségi tünetek a túlságos léggyülem és székrekedés által még fokoztatnak. Az aggkorban a tápnyának pangása és a bélsár lassú tovavitele valóságos rothadást idéz elő, mely által légeny és szénköneny nagy mértékben fejlödnek, e mellett pedig a bélcsatornában még kórboncztani változatok is vannak, minő az izomzat zsongtalansága, a bélrészek terimbeli vastagodása, melyek inkább kellemetlen mint veszélyes léggyülemekre adnak alkalmat, melyekből azonban néha nagyobb bántalmak is szár-

maznak a gyomorban, s sokszor bélzsába, nehéz légzés és agyvértorlódások onnan okoztatnak.

A székszorulás az aggoknál szokványos, s bélürités náluk ha egészségesek is, csak minden 2-ik, néha minden 3-ik nap történik. Jelenleg két nő van az intézetben, egyik 79, a másik 83 évet számlál, ezeknél aránylag rendes egészségi állapotban a széküriilés csak minden 5-ik, 6-ik napon történ, s csak ha betegek, van több széküritésük. A székrekedést a nők általában inkább képesek türni mint a férfi. — (Itt eszembe jut, mit egykori kórtani tanárunk előadása alkalmával szinte ezen tárgyról szólt, t. i. hogy egészséges aggnőt ismert, kinek csak minden vasárnap szokott széke lenni).

Ezek azonban csak kivételes esetek, mert rendesen ha a széküriilés három napnál tovább marad ki, kellemetlen következmények lépnek fel, minők az alhas és a gát feszülése, hányinger, a seggnyilásbani és vizelésnéli égetés, agybeli vértorlódások és szédelgés. A bélsár sok esetben oly nagy mennyiségben gyül meg, hogy általa a vastagbél egész a vakbélig kitöltetik, s e tömött, csaknem csontkemény tömeg leginkább a végbélben találtatik, úgy hogy némelykor a csőrének ellentáll, s azt nem bocsátja át. Egyes esetekben a veszély elkerülése végett kénytelen voltam a bélsártömeget magfogó (Kornzange) által eltávolítani. Gyakran nyálkatömeg gyül meg a végbélben, s csak itt-ott találkozik egy-egy diónagyságu bélsár-gömb. Az ilynemü dugulás a legmakacsabb.

A székrekedés okai a vastag bél terimbeli túltengése, bélszor és guta által előidézett bélcső-bénulás.

A léggyülemeknél jó szolgálatot tesznek liquor ammonii anisati, liquor min. Hofmanni, inf. cammomill. vulg., csőrék, s az alhasnak linimentum volatile-veli bedörzsölése.

A székrekedés aggoknál leginkább himbojmagolaj és hideg csöre által szüntethető meg. Durand-Fardel a csöréknek, különösen felható zuhanynyal, nagy

fontosságot tulajdonit. A hideg csörének jó hatásáról aggoknál magam is meggyözödtem, csakhogy az idegrendszerrei nagy izgatása miatt tulságos hidegnek lenni nem szabad, s igen gyakran nem ismételhető; mert elveszti hatását. A hideg csöre a bélcső zsongitására szolgál, míg a langyos a vastagbél petyhüdtségét idézi elő. — E mellett makacs szorulásoknál aloët rheummal, gummi ammoniacumot és marhaepét használtam.

Durand-Fardel a zsongitás emelésére keserü illatos gyógyszerek iránt elöszeretettel van, s rendesen üröm és colombo-kivonatot szokott adni — továbbá szoralt, ebvészmagot és kinalt is.

Az aggkorban elöforduló legmakacsabb bajok egyike a bélhurut, mely nyáron s az öszi hónapokban lépvén fel, nemcsak makacs, de gyakran valóban nehéz betegsége is az aggoknak. A hasmenés gyakran éjjel lép fel, még pedig vagy rögtön vagy leginkább fázás, forróság, láz, csikaró fájdalmak, számos hasszelek elbocsátása által megelőzve, mire középmennyiségü epés székürítések következnek, erre az agg rendesen könnyebben érzi magát. Néha az általános egészségi jóllét meg sem zavartatik; az agg rendesen és jó étvággygyal végzi étkezését, s jól érzi magát, kivéve közvetve a székürités elötti idöt, melyben rendesen hasfájdalmai szoktak lenni. De gyakran komoly e baj, midön az agy felé vértorlódások történnek, a beteg sokszor hányingert érez, söt epés folyadékot is hány, az altest felpuffad vagy görcsösen összehuzódik, székinger, véres székletételek, fázás s a végtagokban görcs állnak be. A nyelv húsveres, az arcz halavány, a test hideg, szederjes, olthatlan szomj és roppant kimerültség lép föl, s a beteg, ki reggel — veszélyt nem sejtve hagytunk el, estére halva van.

Az ily gyors halállal végződő eseteknél nem mindig találni szembeszökö kórboncztani változatokat a megtámadott takhártyán, mert a betegség sokkal rövidebb lefolyású volt, hogysem e változások nagyobb

mérvben kifejlödhettek volna; s itt a halál inkább az általános elgyengülés és kimerültség, vagy pedig az agy és az agykérek vérbőségének következtében állott be. A vastag és a vékony belek takhártyája legtöbbnyire veres és szederjesen belövelt, s könnyen szakitható edényei tágultak. A hasmenés e neme a takhártyák hurutos baján alapszik; oka leginkább a meghütés, mely iránt az agg még érzékenyebb, mint az ifjabb életkorú, különösen a lábak meghütése okoz igen makacs hasmenést, mely oly gyakori, hogy erre különös hajlamot kell feltételeznünk.

Geist véli, hogy azon nézet, mintha e hasmenés meghülés, vagy pedig a külbőr és bélcsatorna közti semleges váltóviszony zavarása vagy megszünése által okoztatnék, az aggoknál kevésbé alkalmazható, s ha meghülés történt is, a kórt előidéző hatás nem a bőr elválasztásának zavarásában áll, mely a bélcső takhártyáján szokott kóros elválasztást előidézné, hanem egyéb elválasztások kisebbedése, vagy megszünésében keresendő; s pedig ugyanazon szerző szerint a tüdő által elválasztott szénsav kevesbedik, mi a bélcsőben visszatartott epének következménye, mely egyszersmind a bélcső takhártyájára izgatólag hatván, leszen a hasmenés legközelebbi oka. Természetes, hogy nyáron, midőn több epe választatik el, s kevesebb használtatik föl, midőn az aggoknak amúgy is tökéletlen légzése még tökéletlenebb, a hasmenésrei hajlam is legnagyobb szokott lenni.

Mindenesetre való, hogy intézetünkben az aggok különösen nyáron, minden feltünő ok nélkül, rögtön heves hasmenéstől lepetnek meg, mely az epe-túlbőség minden jelével bir: milyen a keserü szájiz, epés-folyadék hányása, sárga börszin s igen tökéletlen légzés. A hányás többnyire előbb megszünik, míg a hasmenés tart, de néha a betegség valódi cholerinává fejlödik, hol a hányás makacs; ily esetek is többnyire a meleg nyári hónapok éjein fordulnak elő, — igen gyakran minden kimutatható ok nélkül, s számosan egy-

szerre a végtagoknak jéghidegsége és görcseivel, rendellenes érverés és kékes színnel, igen csekély vizelettel vagy annak tökéletes hiányával lépnek fel. Az ily nyári hányszékelés az aggoknál nem sokkal nagyobb fontossággal bir, mint maga a hasmenés, s halálesetek igen ritkán fordulnak végette elö. A cholerinát mindenesetre meg kell különböztetni az emésztetlenség által okozott hányszékeléstöl, mely minden évszakban elöfordul, s melynek gyógymódja is egészen más, minthogy emésztetlenség ellen van intézve.

Míg az aggok halálozási viszonyát a cholerinánál kedvezönek mondjuk, nem mondhatjuk ugyanazt a cholerát illetöleg, mert míg cholerinában húsz beteg közül meghalt négy, addig 1854-ben 36 cholerabeteg közül, huszonhat nap alatt meghalt huszonhat, mi az aggoknak különben is nagy kimerültsége mellett, nem csodálható. — Akkori tapasztalatainkat a hányszékelést illetöleg az aggoknál, annak természetét, lefolyását, ragályosságát stb. illetöleg — ezelött nehány évvel volt szerencsénk itten a tiszt. ügyfeleknek elöadni.

A hasmenés gyógykezelése gyöngébb esetekben theaforrázatokra, mint szekfüvirág vagy fodormentaforrázatra szoritkozik, s e mellett meleg ruházat és nyálkás levesek ajánlhatók. — Az agy felé való vértorlódások minden esetben szemügyre veendök, melyek ha mindjárt kezdetben jelen vannak, örizkedni kell a hasmenést mákony által elnyomni, mert így a vértorlódás nagyobbittatnék, mi az agyban és agykérben könnyen savó-ömlenyt idézhetne elö, s ezáltal az agg életétöl bizonyosan megfosztatnék. Ily esetekben legjobb rheumot kis adagban nyujtani; — ez zsongitólag hat a belekre, mi aggoknál nagy fontossággal bir. Ha agyi vértorlódások nincsenek, hanem e helyett nagy fájdalmak az altestben, azonnal mákonyt kell alkalmazni, mely szer rheummal összekötve akár poralakban, akár folyadékban mint tinct. rhei aquos. és tinct. anodyn. igen czélszerü; a Dower-por is jó sikerrel alkalmazható itt. Ha a fájdalom igen magas fokú, az

édes higanyt mákonynyal kis adagban szoktam adni, melyet fájdalom csillapultával erősitőkkel kell felváltani, minők colombo, cascarilla, china.

Durand-Fardel nagy bélfájdalmaknál az alfélnyilásra nadályokat rakat; — nekem e tekintetben saját tapasztalatom nincs; mert soha sem volt okom és alkalmam ezen eljáráshoz folyamodni.

A hányszékelés kezelése csaknem ugyanaz a hasmenésével, csakhogy itt a gyomor nagy izgatottságára, s a hányás megszüntetésére kell tekintettel lennünk, mit potio riveri, tra. anodynae és a gyomornak kámforos szeszszel és illékony kenőccsel (linimentum volatile) való bedörzsölése által eszközlünk. A hányás rendesen hamar megszünik, s ekkor a hasmenés kezelése marad hátra.

Már a gyomorcsorvánál emlitettük, hogy ezen látszólag csekély baj mily fontosságú az aggkorban, s hogy az orvosnak mily gondos észlelését igényli. E nézetünket a tapasztalat igazolja, mert többször volt alkalmunk látni, hogy több napig tartó gyomorcsorvából nehéz bajok keletkeztek, s hogy a csorva nehéz gyomor- és bélbántalommá fejlödött, milyen a gyomor- és béllob, mely majd heveny, majd idült alakban lép fel, s többnyire véget vett az agg életének. Őszintén megvalljuk, hogy ezen bajra az előbbi években kevesebb figyelmet fordítottunk, de a minden látszólagos ok nélküli gyakori halálesetek csorvás tüneményeknél okozták, hogy későbben e bajra több gondot fordítottunk, azt észleletünk és tanulmányunk tárgyává tevén. Különösen Durand-Fardel, Canstatt és Geist kitünő munkái mutattak észlelő tehetségünknek kellő irányt. E vallomásunk igen tisztelt ügyfeleimet nem fogja meglepni, mert ők igen jól tudják, mily nehéz aggkorban sok esetnél helyes kórismét csinálni, mire nézve hasonló vallomást tettünk, midőn a tüdőlobról szinte ezen gyülekezetben szerencsénk volt értekezni. S ha ez általán áll, annál inkább áll az altest bajainál, különösen hol a belek takhártyája van bán-

talmazva, mely bántalmaknak kórtünettanja sokkal nehezebben rendezhető az aggkorban, mint a közép életkorban. A tünemények sohase mutatják a betegségnek oly tiszta képét, mint ezt a közép életkorban látni meg szoktuk, miáltal természetesen a kórisme is nehezittetik. Az altesti bajok veszélyességének fokát szinte nehéz meghatározni; így a legnezebb gyomor- és béllobokat láttuk már rövid idö alatt gyógyulásba átmenni, míg a látszólag könnyü gyomorcsorva halált okozott. — A hanyatlás különféle neme, a megtámadott szervek állapota, az ellenhatás hiánya, a veszély, mely a nagy fontosságú szervek felöl fenyeget, s a tüneteknek ezáltal okozott bonyodalma okozza, hogy az altesti bajoknál úgy a kórjelzés, mint a jóslat igen nehéz.

A heveny gyomor- és bélloh (gastro-enteritis) mindig csorvás tünetekkel kezdödik, a betegek több napig vánszorognak nagy levertségi érzettel, bágyadtság, étvágyhiány, lehangolt kedély, fázás, tisztátalan nyelv, keserü szajiz, savanyú felböfögés, gyomornyomás, szomj, hányinger és önkénytes hányással. Két-három nap alatt a bágyadtság annyira növekszik, hogy a beteg épen nem képes magát fenntartani, hanem úgyszólván az ágyba rogy. Erös hasmenés lép föl, a nyelv száraz, égö, veres, néha barnás szélü lesz. Az orr és száj takhártyája kiszárad, a szájüregben zsebre (aphta) támad, a fültömirígy gyakran megdagad, az arcz piros, fejfájás, szédülés és a karok önleges mozgatása, nyugtalanság állanak be, a bör forró, száraz. A vizelet kezdetben sürü, barna, mely a betegség további lefolyása alatt tisztul, s szalma-sárga lesz, de igen csekély mennyiségü. A szivdobogás igen sürü, s az érveréssel nem mindig vág össze. Az altestet ritkán találjuk puffadtnak, s a fájdalom gyakran nagyobb nyomásra sem mutatkozik. Általában a helybeli tüneteket rendesen csekélyeknek találtam, s épen semmi arányban az általános tünetekkel, mit Durand-Fardel

bizonyít, ki számos ily betegségben sinlődő aggon ugyanezen aránytalanságot észlelte.

A kór lefolyása igen gyors szokott lenni, s a 8—10-ik napon legtöbbnyire halállal végződik, melyet kórszuny (coma), véres hasmenés, önkénytelen székelés és vizeletbocsátás szokott megelőzni; vagy kedvező esetben hosszú lábbadozó állapottal 5—8 hétig huzódik.

Több rendbeli bonczolat a következő arányt nyujtá: A gyomor takhártyája mindig élénk piros, bársony tapintatú, fényes, bonczkés által könnyen lekaparható, s edényei tágultak. Némelykor csak helyenkint piros, mely pirosság a gyomorcsuktól kezdődve — a nyom- és a vékonybélbe folytatódik, de minél mélyebben nyul le, annál gyakrabban váltatik föl egészséges takhártya által. A gyomor többnyire összehuzódott, az izomzat és a savós hártya bántatlan, úgyszinte a takhártya alatti kötszövet is. A gyomorban gyakran epés savanyú folyadékok találtatnak. Egyes esetekben, melyek különben hasonló kórtünetekkel folytak le, úgy a gyomor mint a vékonybelek takhártyája bántatlan volt, de a Peyer-féle tüszőhalmazok duzzadtak, a máj és lép vérdúsak, igen törékenyek, a visszerek vörös szétbomlott vérrel telvék, az agy és agyburkokban gyakran savóömlenyek találtattak.

A heveny béllob sokkal gyakrabban jö elő az aggkornak első, mint második felében.

Lehet, hogy sok lázas gyomorcsorva, mely szerencsésen meggyógyult, egyszersmind mint béllob a belekben is fészkelt, de itt a tünetek hasonlósága miatt elkülönitő kórismét igen nehéz csinálni, mi különösen a betegség kezdetére nézve áll; mert később, midőn a béli tünetek túlnyomók, a kórismét már nagyobb biztossággal készithetni.

Újabb időben az aggbetegségek gyógyászai közt gyakran tárgyaltatott ama fontos kérdés: valjon a gyomor- és béllobnál a gyomor és belek takhártyái-

nak helybeli bántalmazása elsőleges bajnak veendő, vagy pedig ezen változások, úgyszinte az általános kórtünetek is már kezdetlegesen is, mint vérbetegségnek következményei tekintendők-e?

Durand-Fardel, Geist és mások az utóbbi nézet mellett vannak, mert e mellett több ok harczol, ilyen hogy a betegséget az előzményi kórszak (stad. prodrom.) előzi meg, mely mindig általános bajra mutat, a helybeli tünetek csak később lépnek föl; továbbá a betegség többnyire forró nyárban ered, s kedvezőtlen idő-befolyások, így meghülés által — előmozdittatik, emésztési hibák ritkán találhatók, s a baj nagyon hasonló a közép életkorban fellépő hagymázhoz. De tudjuk, hogy a hagymáz az aggoknál ritkán fordul elő, s hogy az aggok még a járványos hagymáztól is megkiméltetnek; azt is tudjuk, hogy a közép életkorban fellépő hagymáz a gyomor takhártyáját nem támadja meg, s mindez csak azt bizonyitja, hogy a gyomorbéllob a hagymázzal lényegileg nem ugyanaz. Itt az altest fájdalmai, az úgynevezett csipő-vakbéli zörej, a heveny has-puffadtság, a küteg hiányzik, mindakét baj azonban kezdetleges, habár más-más vérbetegségen alapszik is, mely nézet a kezelésnél igen fontos, mivel a lobellenes szereket háttérbe szoritja.

Ezen betegség, mint hasonló tünetekkel lefolyó, mint rokon kóralak közel áll a hagymázhoz, s ezt Canstatt, Nagel és Bean is bizonyitja, az utóbbi így nyilatkozván: „Az aggoknál bizonyos láz található, mely a hagymázhoz igen hasonlit, de mégis különbözik tőle, aggkori hagymáznak (typhus senilis) lehetne nevezni; különösek és a hagymázhoz hasonlók az ezen bajban gyakran előforduló fültő-mirigylobok, melyekből többnyire kedvezőtlen lefolyást lehet jósolni."

Már ezelőtt említettük, hogy valamint a kórisme, úgy a jóslat is ezen bajnál igen nehéz, a helybeli tünetek hiányánál a jóslat az általános tünetektől, ezeknek nagyfokuságától, az általános erők minőségétől, s azoknak gyors hanyatlásától függ, mely utóbbi az

aggkorban gyakran egészen váratlanul és fel nem téve rögtön bekövetkezik, úgy hogy, mint már emlitettük, gyakran a beteget nyugodtan, sőt látszólag javulva hagyjuk el, midőn annak állapota pár óra alatt minden különös ok nélkül rosszabbul, rögtön lohadás (collapsus) áll be, s a beteg rövid idő alatt elhal.

A szerelés a gyomor- és béllobban a hagymázéhoz hasonló, kivéve hogy itt az erő általános minőségére mindjárt kezdetben ügyelni kell. — A betegség mindjárt kezdetben csorvás tünetekkel lépvén fel, arra vigyázni kell, hogy egyszerű emésztetlenségi állapot van-e jelen, vagy általános tünetek is, minők agyvértorlódás, a börnek forrósága s szárazsága, szomj, csatlakoznak-e hozzá. Ha csak legkisebb láz van jelen, őrizkedni kell hánytatót adni, még ha önkénytes hányás áll is be, mert, mint már említettük, egyszerű gyomorcsorvánál is igen vigyázva kell hánytatót adni, s látszólag egyszerű csorvánál gyomor és belek lobos állapota lehet jelen, miután a tünetek, mint már emlitettük, határozatlanul lépnek fel, s ha valóban lob van jelen, hánytató által bizonyos halál idéztetik elő. — Míg az általános tünetek kifejlődnek River-féle ital és ánizsos légköneny-folyadék (liquor ammonii anisati) jó szolgálatot tesz. Ha az általános tünetek kifejlődtek, higított kénsavat, könhalvanysavat lehet nyálkás főzetekben adni. Ha nem áll be javulás, s a láz gyöngeségi (adynamicus) jelleget ölt, akkor ingerlő szereket kell alkalmazni, melyek savakkal legjobban összeköthetők, de ügyelni kell az agyra, s itt hideg borogatások alkalmazandók, mert a halál leggyakrabban az agy- és az agyburkokbani savóömlenyek által idéztetik elő. Ha javulás áll be, a beteg állapotához mérve erősitőleg kell hatni.

Az aggoknál a béllob gyakran idült alakot vesz fel, s a vékony és vastag belek takhártyájának igen kiterjedt rombolása mellett gyakran évekig tart, állandó tünete a hasmenés, mely többnyire savós, ritkán nyálkás, nem fájdalmas, naponkint egyszer tör-

tén, mely több napig tartó szorulással váltatik fel; ez néha hosszabb ideig tart anélkül, hogy általános gyöngeség állana be, de ha a hasmenés véressé válik, csakhamar halál követi azt. Tárgyilagos tünetek csaknem egészen hiányzanak, az altest beesett, az alanyi tünetek is, minő a fájdalom, székinger, gyakran hiányzanak, míg a takhártyákoni rombolás nagy fokot nem ért el. Igy él az agg gyakran évekig anélkül, hogy az általános jólérzet nagyon le volna fokozva, étvágya, mely egyideig középszerű, lassan fogy; a gyöngeség is fokonkint növekszik, s az egyén időnkint láthatólag szenved, utóbb lépnek fel a véres székelések, s a végkimerüléssel áll be a halál.

Ily eseteknél leginkább fekélyképződést és a takhártyának a vastag bélig, vagy a vékony belek alsó feléig leható genyedését találhatni, mely nem ritkán áthatja a belet.

Véres székelés fellépténél, melyet, mint emlitettük, mindig halál követ, a bélcső gyakran egészen a nyombélig nyulós vértömeggel van telve, a takhártya barna szinü, csaknem üszkös, duzzadt, számtalan fekélylyel boritott, anélkül hogy a vérzés forrására lehetne akadni.

Gyakran a legidősb és legmértékletesebben élő aggok lepetnek meg az idült fekélyes béllobtól, miért ennek okát igen nehéz meghatározni; meghülés és átázás igen elősegitik azt.

Néha a heveny béllob idültbe megy át, s oka valószinüleg a bél-takhártyák aszályában (marasmus) és hiányos tápláltságában áll, nemkülönben az epének és bélnedveknek rendellenes elválasztásában, miáltal a takhártya lobos lesz.

A szerelés kórjeli, s leginkább a hasmenés ellen intézett. Főszer a mákony és a fanyarszerek, melyek közül legkitünőbb a cascarilla, melynek kivonata adatik mákonyléllel és ánizsos légköneny-folyadékkal. A cascarilla csaknem bizton ható szer, hosszabb időre megszünteti és korlátozza a hasmenést, s több-

nyire megelégedésre hat, addig míg bélvérzések nincsenek jelen, melyek minden szerrel daczolnak, milyenek a timsó, ratanhia, cacreny sat. Ha a vérzések nem tulságosak, néha egyideig legyözhetök hideg csöre és kemnyepép által, de a víz hidegségének nem szabad 14 fokon alul lenni; mert mint már említettük, nagyobb hideg könnyen idegrázkódtatást hozhat az aggoknál elő.

Ha a cascarilla hosszabb ideig nyujtatik, tanácsos azt egy ideig más szerekkel felcserélni, mint mákonynyal s más fanyarszerekkel, mert szintúgy mint a többi szerek, a cascarilla is hosszabb idő után megtagadja hatását. Az étrend az idült béllobmál erősitő húsleves, könnyü emésztetü húsétkekből és veres borból álljon.